

մի զեկուցումով, ուր նա ասում է. « Սա յիրաւի բրիտանական ամենապատուական ջատագովութիւնն է, որ հին ժամանակից մեր ձեռքը հասել է »: Ապոկոնիոսի մասին մի համառոտ տեղեկութիւն գտնուում էր մինչև այդ ժամանակ միայն Եւսեբիոսի Եկեղեցական պատմութեան մէջ (Գիրք Ե. Գլուխ 21): որ ունէր մի քանի մութ և վիճելի կէտեր: Կոնիքիի գիւտը նպաստում է բաւականաչափ պարզաբանելու մութ մնացածը: Պէտք է յիշել այստեղ, որ Եւսեբիոս բացի միւս գրողաբաններից ունէր և մի հարուստ ժողովածու հին վկայաբանութիւնների, որից շատ է օգտուել իւր պատմութիւնը գրելիս: Բայց որ մեր ձեռքը չէ հասել, Հայկական Ճառնետիրների մէջ շատ կան վկայաբանութիւններ, որոնք վերնագրին նայած եկեղեցական պատմութիւնից պէտք է արտագրած լինէին, բայց նորա մէջ չեն գտնուում: Եյստեղից կարելի էր եզրակացնել, թէ Եւսեբիոսի վկայաբանութեանց ժողովածուն ծանօթ էր մեր հայրերին, որև նոքա եկեղեցական պատմութեան շարունակութիւն էին համարում: Գուցէ այդտեղից է առնուած նաև Ապոկոնիոսի ջատագովութիւնը:

Կոնիքիի թարգմանած միւս վկայաբանութիւնների մասին առանձին առանձին խօսել՝ մեզ շատ հեռու կտանէր:

Բ.

Առթից օգուտ ենք քաղում սակայն յիշելու այստեղ պրոֆ. Կոնիքիի մի ուրիշ կարևոր գիւտը, որ նոյն պէս շատ զբաղեցրեց անցեալ տարի եւրոպացի մասնագէտներին — Մայր Աթոռոյ մատենադարանի ամենշնանաւոր ձեռագիրներից մէկը՝ Հայոց ՆԼԸ (Փրկչ. 989) թուականին «ի ստոյգ և ի հին օրինակաց» գրած մագաղաթեայ երկամագիր մի աւետարան՝ որի փառահեղ փղոսկրեայ կազմն արդէն վաղուց բանասէրների ուշքը գրաւել էր: * Մարկոսի աւետարանի վերջում՝ 9—20 հ. «Յարուցեալ Յիսուս»... յաւելուածից առաջ, ունի կարմիր գրերով «Աբիւրոն երէց» վերնագիրը: Այս յաւելուածը հայկական թարգմանութեան հին ձեռագիրների մէջ առհասարակ պակաս է, իսկ ուր մէջ է բերած, բաժան է միշտ նախընթացից և ունի առանձին վերնագիր՝ «Աւետարան ըստ Մարկոսի»: Որովհետև բնագրի և ուրիշ թարգմանութեանց մէջ, գործածական օրինակներում, անմիջական շարունակութիւնն է կապում սա Մարկոսի աւետարանի՝ այդպէս էլ իբրև Մարկոսի գործ նկատուել և գործ է դրուել եկեղեցու մէջ: Բայց մեր ժամանակի բոլոր քննադատները հերքում են նորա վաւերականութիւնը:

* Վերջին անգամ մանրամասն նկարագրուած է սա

1892 թ. ին մի առանձին գործով Ստրեզովսկի գիտնականից:

Արդ, Կոնիքիի 1891 թ.-ին ս. Էջմիածնում գտնուած ժամանակ նկատել է մեր ձեռագրի մէջ «Աբիւրոն երէց» վերնագիրը և 1893 թ.-ին Expositor թերթի հոկտեմբեր 7 հ. ում մի յօդուածով ծանօթացրել է այս գիւտը գիտնական աշխարհին: * Նա աշխատում է ապացուցանել, և այդ կետում ուրիշ շատերը համաձայն են նորա հետ, որ այստեղ յիշուած Աբիւրոնը նոյնն է, ինչ որ Եւսեբիոսի եկեղեցական պատմութեան մէջ Առաքեալների և Քրիստոսի անմիջական աշակերտների շարքում յիշուած Աբիւրոնը, որից շատ բան է ուսել Պապիաս՝ իւր գրուածներով նշանաւոր և Բ. դարու սկզբում Եփեսոսի մէջ գործող Առաքելական հայրերից մէկը:

Եւսեբիոսի և այլ ցուցմանց վերայ հիմնուած Կոնիքիի այն եզրակացութեանն է դալիս, թէ Արիստոն կարող էր Քրիստոսի կենաց մի պատմութիւն գրած լինել, որից իւր մի հետևողը վերցրել լրացրել է «զի երկնչէին» բառերով յանկարծակի ընդհատուող Մարկոսի աւետարանը: Այս կտորի հայերէն թարգմանութիւնը նորա կարծիքով ասորերէնից է եղել և ուրեմն հաւանականաբար մի ուրիշ մնացորդ է ս. Գրքի այն հին թարգմանութեան, որի մնացորդը համարում է պրոֆ. Ֆետտեր մեր ձեռագիրների մէջ մնացած նոր Կտակարանի մի ուրիշ անվաւերական կտոր՝ Պօղոս Առաքեալի առ Կորնթացիս Գ. թուղթը: *

Աւելորդ չեմ համարում յիշել ի դէպ, որ Լոնդոնի Իրիտանական թանգարանի մէջ or. 2681 համարաւ հայերէն, ՋԼԻ թ.-ին գրուած, աւետարանը էջ 288 Յովհաննու աւետարանի վերջում, «Աւետարան ըստ Յովհաննու» խորագրի տակ առանձին, մէջ բերելով Հնացեալ կնոջ պատմութիւնը աւելացնում է. «Հայս յիշատակ բանի ընկալաւ եկեղեցի յԱսորոց աւետարանէ, բանիւ Պապիասայ ումման Յովհաննու աշակերտի, որև յետոյ հերձուած խօսեցաւ և խոտեցաւ: Եւ է կարգ բանին յ86 համարն զկնի այնմ բանի, որ ասէ. Քննեա և տես, զի մարդարէ ի Գալիլէէ ոչ յառնէ, Եւսեբի է ասացեալս: Թէպէտ այս նկատողութիւնը յիրաւի Եւսեբիոսից առած է (Եկեղեցական պատմութիւն, Գիրք Գ. 39, 17), բայց ուշագրութեան արժանի է գտնէ այն տեսակէտից, որ ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս մեր հայրերը քննադատական աչքով են նայել անցեալի յիշատակարանների վերայ և խնամքով պահպանել իրենց ձեռք ընկած պատմական ցուցումները: Հնա-

* Այս յօդ.-ի մասին ընդարձակ տեղեկութիւն տես «Համդէս Ամսորեայ» 1895 մարտ:

** Der apokryphe dritte Korintherbrief, — Dr P. Vetter. Wien. 1894:

ցեալ կնոջ պատմութիւնը, որ նոյնպէս աւետարանի անվաւերական կտորներից է, ինչպէս յայտնի է չկայ մեր հին ձեռագիրների մէջ և նորերի մէջ Յովհաննու աւետարանի վերջն է բերած միշտ: Գործածական տպագրութիւնները և նորագոյն ձեռագիրները՝ լատիներէնի ազգեցութեամբ այս հատուածը դնում են Ը. գլխի սկզբում:

Կ. Վ.

ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ.

1. ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՅԻ.

Եկեղեցիների միութեան խնդրի վերաբերութեամբ Վատիկանում կարծիքներն սկսել են տարբերուիլ, ինչպէս լրագիրներն հաւատացնում են, այդ խնդրի իրագործուելուն բացի պապից ուրիշ ոչ ոք չէ հաւատում: մինչև անգամ պնդողներ կան, որ պապի այդ վերմ ցանկութեան հակառակ են բարձր եկեղեցականներից շատերը: 2ը նայելով այս հակառակութեան պապը հետզհետէ իրագործում է «*Եկեղեցի պապականութիւն*» ժողովի վճիռները և նորանոր հնարքներ է մտածում ս. Պետրոսի փարախը լայնացնելու:

Ինչպէս տեղեկանում ենք կաթոլիկ «*Italie*» թերթից, Կ. Պոլսում հիմնուելիք հոգևոր դպրոցը պէտք է մի տեսակ հոգևոր հասարակութիւնի, որ հնար ունենան յունածէս լատին քահանայք ներքին ու արտաքին գիտութիւններն ուսումնասիրելու: Այս համալսարանին կից պիտի պահպանուի և մի միջնակարգ հոգևոր դպրոց (սեմինար) իրրե նախակրթարան:

Այս հոգևոր դպրոցին և համալսարանին կից Հռոմի քահանայապետը մտադիր է և մի փառաւոր յայտ Էկեղեցի կառուցանել, որ յունական ծիսով պիտի պաշտօն կատարուի, որպէս զի արեւելցուն այնքան սիրելի արտաքին ծէսերի փառայեղութեամբ գրաւուին շատերը:

Հռոմից պապն առաջարկել է Ռայմոնի Լան-ժանիէ արքեպիսկոպոսին մի ֆրանսերէն թերթ հրատարակել միութեան խնդրի քարոզութեան համար: Այս առթիւ ռուս հոգևորականներից մէկը ճիշդ նկատել է, թէ արգարե պապն առաւել յաջող միտք կարող չէր յղանայ, որովհետև ոչ մի տեղ միութեան խնդիրն այնքան ոգևորած պաշտպաններ կարող չէ ունենալ, որքան ֆրանսիական հոգևորականների մէջ և դարձեալ թէ արեւելեան

քրիստոնէից (յոյների, ռուսների, սերբերի և մանաւանդ ռումէնացիների) համար ամենայն ինչ որ ֆրանսիայիցն է գալիս, գրաւիչ է:

Միութեան խնդրի ամենից եռանդուն քարոզիչները գործում են Ասորիքում: Պաղեստինում և Արարիայում, ուր յունագական ժողովուրդը տեղից գիտութեան խաւարումն է խալիսափում: Այս քարոզութեան առաջն առնելու համար Պաղեստինէի ռուսական ընկերութիւնը մի արարներէն տեսարակ է հրատարակել, որ պապական միութեան առաջարկները միառմի առաջ են բերուած և հերքուած:

— Յիսուսեան կրօնաւորների թիւը մի ամբողջ բանակ է կազմում: անցեալ տարուան վիճակագրութիւնից երևում է, որ այդ միաբանութիւնը 14,000 անդամ ունի այժմ:

— Մինչդեռ Հռոմից պապն աշխատում է արեւելեան քրիստոնէականներին իւր իշխանութեան տակ առնել, արեւմուտքում հետզհետէ կորցնում է իւր ազգեցութիւնը: Անցեալ տարի ֆրանսիական կառավարութիւնը հարկի ենթարկել կամեցաւ հասարակական հաստատութիւններից և հիմնարկութիւնները: Մասնականութիւնը, որ հակառակ է ոչ միայն կաթոլիկութեան, այլ նաև քրիստոնէութեան առհասարակ, ֆրանսիայում 285 համայնք ունի, որ մատուորապէս կուենայ 28,500 անդամ: Այդ ընկերութեան անդամ են գրում բացառապէս կրթուած դասակարգից, ուստի և վերոյիշեալ թիւը մեծ տոկոս է իսկապէս, ֆրանսիական կառավարութեան առաջաւոր անդամները մասոններ են:

— Փարիզի եկեղեցիներում վերջերս շփոթն ու զայթաղութեան դէպքերը բազմանում են: Մեծի պահոց օրերին Կլինեանկուրի ս. Աստուածածնի եկեղեցում յայտնի քարոզիչ Հարնիէն քարոզում էր «անառակ որդու» մասին: Հատ մեծ էր ունկնդիրների բազմութիւնը, որոնք ամենայն հանգրստութեամբ մինչև վերջը լսեցին, սակայն երբ քարոզիչը խօսքը դարձրեց նորագոյն հասարակական «անառակ որդոց» վերայ և յորդորեց յետ դառնալ հայրենի տունը և ապաշխարել, այնպիսի շփոթ և աղմուկ բարձրացաւ եկեղեցում, որ հնար եղաւ միայն ոստիկանութեան միջամտութիւնով հանգստացնել:

— Լեոն ԺԳ. պապը իւր 17-ամեայ քահանայապետութեան ընթացքում 100 ծիրանաւոր է թաղել, որոնցից 90-ին ինքն է այդ աստիճանը տուել: Աշխարհիս երեսին եղած բոլոր ծիրանաւորներից մեծագոյն մասը իտալացիք են (63 հոգուց 38), ինչպէս ենթադրում են Լեոն ԺԳ-ի յաջորդն էլ այդ